

биотехнических мероприятий в национальном парке «Сайрам-Угам» за 2009-2011 гг. А также были приведены примеры дополнительной подкормки для разных видов охотничьих животных.

A.D. Tazhyeva, E.Orakbaev

BIOTECHNICAL ACTIONS CARRIED OUT IN HUNTING ECONOMY OF NATIONAL PARK OF SAYRAM-UGAM

The article materials on the actual number of main types of hunting fauna from among mammals, and also volumes of held biotechnical events are given in national park "Sayram-Ugam" for 009-2011gg.

ӘОЖ 599.323

А.Д. Тажиева, Е.Х. Төлеміс, А.Ж. Тоқтасынов

Қазақ ұлттық аграрлық университеті

САЙРАМ-ӨГЕМ МЕМЛЕКЕТТІК ҰЛТТЫҚ ТАБИҒИ ПАРКІНДЕГІ АҢШЫЛЫҚ АЛҚАПТАРДЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ

Аңдатпа. Мақалада Сайрам-Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркінің территориясында аңшылық алқаптарының типологиялары бойынша жүргізілген жобалау-ізденіс жұмыстарының нәтижелері келтірілген. Барлығы 11 аңшылық алқап типіне топтастырылды, оның ішінде 4 орманды және 7 орманды емес.

Кілт сөздер: Сайрам-Өгем МҰТП, жобалау-ізденіс жұмыстары, аңшылық шаруашылық, қостұяқтылар, жыртқыштар, жайылымдар, алқаптар түрлері, жануарлардың мониторингі.

Кіріспе. Сайрам–Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркі «Оңтүстік Қазақстан облысының жекелеген мемлекеттік мекемелерінің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 ж. 26 қаңтардағы №52 қаулысына сәйкес Түлкібас, Төле би және Өгем орман және жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мемлекеттік мекемелерінің қосылу жолымен ұйымдастырылды. Парктің жалпы жер көлемі 149053га. Аңшылық шаруашылығын жүргізуі негізгі әрекетінің бірі болып саналғанда осы аумағында қазіргі уақытқа дейін ішкі аңшылық ұйымдастыру жұмыстары орындалған емес.

Парк Батыс Тянь-Шань жүйесінің солтүстік-шығыс бөлігіне орналасып және жеке сол жүйесіне кіретін Өгем, Қаржантау, Қазығұрт пен Боралдай тауының тау сілемдері мен тау етегіндегі жазықтардан тұрады.

Ауа-райы жағдайы жылудың көптігімен, құрғақшылық және континентальдығымен айшықталады. Жазы ыстық, құрғақ және ұзақ. Ең ыстық маусым айында орташа температурасы 21-29°C, ал абсолюттік жоғарғы температурасы - 40°C дейін көтеріледі. Қысы жұмсақ, жиі жылылық түсіп тұрады. Ең суық ай – қаңтар айының орташа температурасы-11°C. Абсолюттік төменгі температура -30°C. Жауын-шашынның жылдық мөлшері тау етегінде 400-600мм және орта мен биік таулы аудандарда 800мм және одан жоғары.

Жер бедері төменгі таулы, орта таулы және биік таулы. Басым көпшілігі қия беткейлі. Жазық жерлерде кездеседі. Тау жоталарынан ағатын көптеген өзендер есебімен аймақ жақсы суландырылған. Су ресурстары өсімдік әлемімен бірге аңшылық жануарлардың мекендейтін барлық аумақта өмір сүруін қамтамасыз етеді [1].

Зерттеу нысаны – парктің аңшылық алқаптары болып табылған. Ішкі шаруашылық аңшылық ісін ұйымдастыру - жобалау жұмыстары 2011-2012ж. орындалған. Далалық кезеңде аңшылық таксацияны жасалғанда «Қазақстан Республикасы ішкі аңшылық ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік нұсқаулығы» пайдаланылған [2]. Сонымен бірге, аңшылық шаруашылығының шекаралары анықталып және алқаптардың сипаттамасына белгілеу жүрізілген. Маршруттардың жалпы ұзындығы 270км. Жұмыс кезінде авторлар өзіндік зерттеу материалдармен бірге парктегі инспекторлық құрамының далалық күнделіктері жіктелген.

Сайрам-Өгем ұлттық парктегі аңшылық шаруашылық территориясын әртүрлі алқаптарға бөлу негізінде аң мен құстар мекендеуге түрлі мүмкіндіктер тудырудағы табиғи-климаттық жағдай, жер бедері және топырақты-өсімдік ерекшеліктері алынды.

Аңшылық алқаптардың барлығы 11 типке белгіленген; олардың арасында 4 орманды және 7 орманды емес алқаптар:

1. Аршалықтар (Ар)	7. Жартастар (Жт)
2. Жапырақты орман (Жк)	8. Жыртылған жерлер (Жж)
3. Жеміс алқаағаштар (Жм)	9. Мұздықтар (Мз)
4. Бұталар (Бұт)	10. Су-батпақтар (Сб)
5. Шабындықтар (Шк)	11. Басқа да жерлер (Бк)
6. Жайылымдар (Жй)	

Шаруашылық аудандарының аңшылық алқап түрлеріне бөлінгені төменде 1-кестеде келтірілген.

1. Аршалықтар

Ағашқа ұқсас болып өсетін альпика белдеуінде таралған. Елік, таутеке, жабайы шошқа, жыртқыштар мен ұлардың мекендеуіне қолайлы.

2. Жапырақты орман

Терек, шаған, үйеңкі және ақталмен басқа да жанама ағаш түрлерінен тұрады, аңшылық жануарлардың көптеген түрлеріне ең алдымен азықтық, сонымен қатар қорғаныш және ұя салуға жарамды туғызатын алқап.

3. Жеміс алқаағаштары

Бұл өрік, грек жаңғағы, қара өрік, алма ағашы, пісте ағашы т.б. жабайы өсімдіктер және жасанды пайда болған алқаағаштары. Оларға жабайы шошқа, борсық, қояндар мен аңшылық құстар кіреді.

4. Бұталар

Тау беткейіндегі және өзен жағалауындағы бұталы өсімдіктер-долана, итмұрын, арша, бұта тал, жүзгін және т.б. аңшылық аңдар және құс түрлеріне қорғаныш пен азықтық қасиеттері мол жерлер.

5. Шабындықтар

Негізінде орташа сапалы өнімділігі (құрғақ аңғарлы) алуан түрлі дәнді шөптерден тұрады. Жабайы тұяқты, қоян, шілдер жайлауына қызмет ететін алқаптар болып табылады.

6. Жайылымдар

Бұл биік таулардағы, ашық шоқталған бұталы өсімдікті жерлер. Оған тұяқтылар, қояндар басқа да аңдар жайылуға келеді.

7. Жартастар

Жалаңаш жартастар, тастақ қорымдарды, сирек бұталы және петрофит өсімдіктермен жамылғаны құрайды. таутеке, ұлар мекендейді.

8. Жыртылған жерлер

Ауылшаруашылық дақылдары. Соңғы күз және қыс маусымда бұл жерлерге жабайы жануарлардың кейбірі қоректенуге келеді.

9. Мұздықтар

Мәңгі қар және мұз жататын жерлер. Бұл жерде жануар мекендейді.

10. Су-батпақтар

Бұл алқап типіне өзендер, көлдер, жылғалар және батпақтар кіреді. Жабайы жануарлардың суат орындары.

11. Басқа да жерлер

Оларға жолдар, ауылдар қосып жіберілген. Бұл жерлер аңшылық жануарларға, өзіне тән емес.

1-кесте. Шаруашылық аумағын аңшылық алқаптар түрлеріне бөлу

№ р/с	Алқаптар түрлерінің индексі	Алқап түрлерінің сипаттамасы	Ауданы, га	Оның ішінде филиалдар бойынша		
				Түлкібас	Төле би	Өгем
1	Ар	Аршалықтар. Ағаш тәрізді арша орманы. Астарындағы өскін тығыздығы орташа немесе сирек	4910	214	2194	2502
2	Жқ	Жапырақты орман. Терек, шаған, ақтал, т.б. астарындағы өскін тығыздығы орташа немесе сирек	5324	2497	720	2107
3	Жм	Жеміс алқа ағаштары. Өрік, жаңғақ, алма ағашы, т.б.	319	-	-	319
4	Бұт	Бұталар. Тау беткейінде, өзен жағалауындағы долана, итмұрын, бұта тал, жүзгін.	17458	5347	7779	4332
5	Шқ	Шабындықтар. Тау беткейіндегі пішен шабу жерлері	272	211	10	51
6	Жй	Жайылымдар. Биік таулардағы бұталары бар жайлаулар	42340	3825	7374	31141
7	Жт	Жартастар. Биік таулардағы петрофит өсімдіктері бар құзды алқаптар.	23137	6324	6189	10624
8	Жж	Жыртылған жерлер. Ауыл шаруашылық егістік жерлері	72	11	-	61
9	Мз	Мұздықтар. Қар және мұз таралған жерлер	1135	-	483	652
10	Сб	Су-батпақтар. Өзендер, көлдер, жылғалар, батпақтармен көрсетілген	458	55	53	350
11	Бқ	Басқада жерлер. Жолдар, соқпақтар, ауылдар және т.б. жерлер	53628	8487	20707	24434
		Барлығы:	149053	26971	45509	76573

Орманды аңшылық алқаптардың жалпы ауданы 28011га, ал орманды емес алқаптардың жалпы ауданы -121042га. Пайыз ретінде бұл көрсеткіштер 18,8 және 81,2% - ға сәйкес. Парктің филиалдар жағынан қарағанда ең алуан түрлі алқаптар Өгемде таралған. Түлкібас және Төле би филиалдарында тек аңшылық алқаптардың 9 типі анықталған.

Орындалған зерттеулер нәтижелерін қорытындысында Сайрам-Өгем ұлттық паркінің аумағында аңшылық алқаптар типологиясы алғаш рет анықталғаны бар. Бұдан әрі осы алқаптардың аңшылық жануарларының түрлеріне сәйкес баға беруді бағалау (бонитеттерін) қажет болып табылады.

1. Сайрам-Өгем мемлекеттік ұлттық табиғи паркінің 2009-2013 жылдарға арналған басқару жоспары. -Шымкент, 2008-83 б.
2. Методические указания по проведению внутривладельческого охотоустройства в Республике Казахстан. – Астана, 2006-50 с.

А.Д. Тажиева, Е.Х. Төлеміс, А.Ж. Токтасынов

ТИПОЛОГИЯ ОХОТНИЧЬИХ УГОДИЙ САЙРАМ-УГАМСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПАРКА

В составе приведены результаты проектно-исследовательских работ по типологии охотничьих угодий на территории национального парка «Сайрам-Угам». Всего типизировано 11 типов охотничьих угодий, из которых лесных 4 и нелесных 7. Например: лиственные леса, плодовые, кустарники, пастбищные угодья, сенокосное угодья, скалы, ледники, другие угодья.

Ключевые слова: охотничьи угодья, тип, леса, мониторинг зверей, сенокосное угодья, скалы, ледники и другие угодья.

A.D. Tazhyeva, E.H. Tolemis, A.D. Toktassynov

TPOLOGY OF HUNTING GROUNDS OF SAYRAM-UGAM NATINAL PARK

In the article are given results of game management researches in Sayram-Ugam National Park. In all 4 forest and 7 not forest lands are distinguished. For example: deciduous woods, fruit, bushes, pasturable grounds, haying grounds, rocks, glaciers, other grounds.

Key words: hunting grounds, type, woods, monitoring of animals, haying grounds, rocks, glaciers, other grounds.

ӘОЖ 631.4

С.И. Таңірбергенов, Б.У. Сүлейменов, Ж.О. Ошақбаева

*Ө.Оспанов атындағы Қазақ топырақтану және агрохимия ғылыми зерттеу институты
Қазақ ұлттық аграрлық университеті*

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ МАҚТААРАЛ АУДАНЫНЫҢ АШЫҚ БОЗ ТОПЫРАҒЫНЫҢ ХИМИЯЛЫҚ ҚҰРАМЫНА ТІК ДРЕНАЖДЫҢ ӘСЕРІ

Аңдатпа. Туындап отырған жағдайлар топырақтардың антропогенді өзгеруін және топырақ жамылғысының эволюциясын зерттеуді талап етеді, бұл ғылыми бағытталған негіз топырақ түзілу үрдістерін қарқынды реттеудегі өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Кілт сөздер: ашық боз топырақ, суару, тік дренаж, топырақтың тұздануы, топырақ құнарлылығы, мақта.